

jelenkezett egy külföldi adó csatornáján is. Méghozzá nem is akár-hogyan. Jól szerkesztett, mindenekeleltt, összefoglaló jellegű volt. A szerkesztő és műsorvezető, Németh G. Árpád magabiztosan irányította a műsört. A nap eseményeihez való közvetlen kötődést Bódis Gábor kitűnően összeállított külpolitikai összefoglalójából éreztük. Az aktualitás és a megközelítés többszínűsége jellemezte a hazai társadalmi eseményekről, a gazdaságról (jó riport volt az újvidéki kábelgyár és a Videoton együttműködéséről készült) és a művelődésről (Vuk évforduló) szóló jelentéseket és információkat is.

A többórás adásból csak a *Pop-rock Újvidékről* könnyűzenei összeállítás és egy tízperces balettszám tűnt gyöngébbnek. Sajnálatos, mert a nyolc és kilenc közötti műsorok a legnézettebbek. De érdemes volt megvárni a Gion Nándorral készült rövid, tömör beszélgetést (Kartag Nándor) és az interjút követő tévéfilmet: a *Késdobálót*. A lehető legjobb választás volt a jugoszláviai magyar tévéprodukciónál éppen egy Gion-novella alapján készült film bemutatása annál inkább, mert Gion ismerik Magyarországon (több regényét filmesítették már meg, könyvei nagy példányszámban kelnek el), azonkívül pedig a *Késdobáló* hibái ellenére is jellegzetesen vajdasági alkotás.

Mindennél fontosabb: az Újvidéki Televízió méltón szerepelt a Magyar Televízióban, értékeket mutatott fel.

BORDÁS Győző

KÉPZŐMŰVÉSZET

ÁCS JÓZSEF MŰVÉSZETE

ÁCS JÓZSEF-ELŐZETES*

Ma este, nem sokkal műsorunk befejezése után a Sportközpontban megnyílik Ács József fél évszázadot átölelő, retrospektív tárlata.

Tegnap este elsétáltam a központba, az újvidéki Beaubourg-ba, hátha pillantást vehetek az anyagra, netán a kiállítás katalógusát is megszerzhetem, és akkor nem kell „fejből” megírnom ezt a rövidke előzetes sem. A képek nagy része már a falon volt, de sajnos, az ajtót zárva találtam. És így csak az első terem anyaga előtt állodogálhattam, épp csak egy-két kép erejéig lesve át a másik részbe, mind jobban rátapadva az üvegfalra.

* Elhangzott 1986. november 11-én az Újvidéki Rádió Szempont című műsorában

Kultúránk jelentős eseményét kell bejelentenem hallgatóinknak, egyik legnagyobb ünnepét.

Én láttam, átéltem Ács 67-es, nagy tárlatát a Matica srpska termeiben. Culum, Ács ismert fizikatanár barátja nyitotta meg; csak kettejükre emlékszem a megnyitó forgatagából, a ráció, a tudomány két romantikusára. De akkor Ács korszerűsége némileg beolvadt, összerosódott a jugoszláv képzőművészek általános modernizmusával, konkrétan épp az informellel, noha az ő művészete más indíttatású volt. Más, ez mind nyilvánvalóbb. Túlteltődött a levegő hasonló, látszólag hasonló dolgokkal, nem volt időnk, de tán képességünk sem a különbségtételre. Most, a művészetek általános apályában, úgy érzem, sokkal nagyobb a jelentősége

az Ács József-i pályának

példának

permanens radikalizmusnak

pozitív antiművészetnek.

Az üvegfalon keresztül Ács az 50-es években készült zöld-lila képeit láttam. Ismert konyhai közül pl. azt a kitűnő macskásat. Teljes értékű, mindinkább felmerülő felerősödő, a jugoszláv képzőművészetek 50-es évekbeli terméséből mindinkább kiemelkedő képek. Amelyeket eddig, tegyük hozzá, ma reneszánszát élő Beckmann szúrós, zöld-barna képei mellé, és máris új megvilágításban, összefüggésben lép elénk, másban, mint a francia indíttatású Konjović.

Ácsnál sokkal több dolog játszódtott le az ötvenes években, mint gondolnánk. Ha komolyan szándékoznánk vizsgálni ezt a korszakát, legalább négy részre kellene tagolnunk. Hihetetlennek tűnik, de szinte már minden megtörtént egészen az absztrakcióig, a *Nagy egekig*.

Éppen szemben velem lógtak éretten kibomló térelemzései. Balról meg ott a *Nagy egek* hidegkék vásznai, melyek nemcsak fiatalságunk, 1948 utáni kultúránk, hanem egész Jugoszlávia maximális röpterét is jelezték, tervezték, melyeken az a bizonyos elérhetetlen szépen, hidegen leképeztetett, megvizsgáltatt.

Ácsot én mindig Milutinović-tanítványként látom, aki mesterétől tanulta a szerkesztést, ám aki mestere finom, szabályos szerkezeteit rombolja is egyben, aki mestere kalitkáiból-ketreceiből-csapdáiból lép, tör ki könnyörtelen céltudatossággal, akár egy Ipousteguy-szobor. Nagy hibát követnének el, ha továbbra is turbékoló galambot vagy kis, citromszín énekesmadarat keresnénk azokban a kalitkáiban...

De ez a rombolás, ez a radikalizmus nem az esztétikum, nem a vitalizmus jegyében történik. Ács egyetlen esetvonást sem húzott az esztétikum, pontosabban a szép jegyében. De az antiesztétikum jegyében

sem. Ács ebben más. A legújabb áramlatok, divatok ismeretében mindig konkrét programja volt hic et nunc.

Türelmetlenül várom Ács tárlatát. Most ugyanis elválik: különböző fázisaiban azonos vagy magasabb szinten mozgott-e, mint az elmúlt évtizedek újtói, divatos művészei, és valóban rendelkezik-e még ezen felül is valami plusszal, mint sejteni véltük, amikor Ács művészetét pozitív antiművészetként határoztuk meg. S most nemcsak egy ember fél évszázados munkássága méretik meg, hanem minden mást és újat akarásunk is. És mindenekelőtt mi, műbírálók: felnőttünk-e ehhez az életműhöz, tudunk-e valami lényegeset, egész itteni létünket érintő tanulságot levonni belőle, és hát, tudunk-e új impulzusokat adni a pálya elkövetkező szakaszához...

TOLNAI Ottó

A FESTŐ KÉPEI ELŐTT

Az 1986. esztendő szerencsés éve Ács Józsefnek. Megjelent kismonográfiája saját válogatásában, Herceg János, Sziveri János és Sava Stepanov bevezetőivel, és megnyílt reprezentatív kiállítása az újvidéki Modern Művészetek Galériájának termeiben Miloš Arsić válogatásában, képzőművészeti felfogásában.

Mondanunk sem kell, örülünk ezeknek a képzőművészeti eseményeknek, hiszen Ács József kétségtelen affirmációjának a bizonyítékai, egyben pedig hazai művészettörténetünk fontos dátumát képezi ez a két, korántsem hétköznapi esemény. Nem az, mert most nyílt valójában először alkalom megtekinteni egy hazai művész fél évszázados pályájának főbb történéseit, méghozzá olyan művészt, akinek élete és műve a lehető legszorosabban tapadt hazai viszonyainkhoz, s így a legegyszerelműbben mutatja a művészetekről való gondolkodásunk történetének fő szakaszait is. Ács József képein eredményeink és tévutaink egyaránt megjelennek, és ilyen módon szemléletesen le is olvashatók. Mindennapi életünkhöz és esztétikai ízlésünk változásaihoz tapadó festészetről van módunkban tehát szólni most, hogy szemügyre vehettük kiállításának képeit, tanulmányozhattuk a róla szóló kismonográfiát és a kiállítási katalógust. Mind a kettőnek talán az az alapvető hiányossága, hogy nem veszi figyelembe azt az érzelmi és eszmei kontextust, mondhatnánk azonban közeget is, amely Ács József művészetének lételeme, táplálója volt. Hogy ő a mi hazai festőművésziünk, a következetesség minden ismérével — ez az, amit most tudomásul kell vennünk, egyúttal pedig azt is, hogy a többiek, a mi körülményeink között alkotók pályája csak némely részletében tanulságos: egyiküknek sem adatott meg ötven esztendő folyamatos alkotómunkája. Ács József 1938 óta alkot nem lankadó kedvvel, intuícióval, megélve mindazt, amit

gondolkodásunk és szemléletünk idillikus pillanatként vagy sötét meg-
rázkódtatásként megélt. Amikor elveszíteni látszik önmagát művésziünk,
akkor is rólnuk beszélt, hiszen mi ringattuk magunkat tévhitekben, és
amikor diadalmasan magabiztos, akkor is világunk mikrorészletei irá-
nyították esetjének futását. Rögünkhöz kötött művész Ács József te-
hát, és ez a rögöz kötöttség legfőbb erénye: képei hirdetik, hogy so-
hasem akart hátat fordítani tájaink e világi látványának.

Ács József művészetének szakaszai mutatják — a fentiekből mintegy
egyenesen következő módon —, hogy vannak esztétikai korszakaink,
amelyek, ha nem is rehabilitációjukra, de értékelésükre és becsülő ma-
gyarázatukra várnak. A tárlat egyik legfőbb tapasztalata szempontunk-
ból az volt, hogy aránylag korai, az 1950-es évek első felére tehető
korszaka mennyire friss, mennyire jelentéssel bíró, ígéretes, harminc év
annyi esztétikai kalandja ellenére is. Miloš Arsić a forma expresszio-
niztikus értelmezésének látja az ezekben az években született Ács-mű-
veket, és Milan Konjović hatását, valamint Georges Rouault befolyását
emlegeti, meggyőződésünk szerint felszínes hasonlóságok alapján. Ács
Józsefnek ugyanis a hazai paraszti világhoz volt köze, s e világ festő-
i felfogásának hagyományához, ám kevésbé kapcsolódott kortársai-
hoz, akiknek kiindulási pontja, látásuknak eredete nem állt rokonság-
ban az övével. Irodalmi párhuzamok kínálkoznak itt elsősorban, így pél-
dául Fehér Ferenc akkori lírája: Ács József képeinek poézise és Fehér
Ferenc verseinek piktorális karaktere az, ami egymással korrespondál.
Most szemlélődve e korszak képei előtt, harmóniájuk ragad meg ben-
nünket, vonzóak még a kevésbé meggyőzőek is. S ez a kedvező benyo-
más talán abból a tényből következik, hogy Ács Józsefnek sikerült
összhangját megadnia az esztétikai követelményeknek és az oly látható
életképeknek. Az eltűnt vajdasági falu van megörökítve az Ács-vász-
nonakon. Jelentőségük is ebben van!

Tanulságosnak tartjuk az 1960-as évek elején keletkezett kompozíció-
kat, elsősorban azért, mert szép egyensúlyát látjuk még jelképnek és
reflexiónak. A mozgástanulmányokra gondolunk, amelyeken ködökben,
sötétségben fuldokló napok jelentését látjuk megfestve. Az ezekre az évekre
következő reflexiók évtized meggyőző vargabetűnek tűnik, de annál in-
kább felcsillan szemünk, amikor az 1983. esztendő termésének néhány
jellemző darabja előtt állhatunk meg, és a színfoltos technikában gyö-
nyörködhetünk. Akinek pedig van kedve hozzá, ezekkel kapcsolatban
is irodalmi párhuzamok után nézhet. Azt pedig talán mondanunk sem
kell, hogy mindvégig azokkal értettünk egyet, akik Ács József mű-
vészetének fő jellemzőjét kísérelteiben jelölték ki!

BORI Imre

A FESTŐ, A SZERVEZŐ ÉS A MŰBÍRALÓ

Nem emlékszem már pontosan, de alighanem a Zentai Művésztelep emlékkönyvében valaki kukorica közt ágaskodó hörcsöggént örökítette meg Ács Józsefet. A rajzoló éppen ezt az indultatos rágcslót találta legmegfelelőbbnek a művész jellemzésére.

Az idén a Forum Könyvkiadónál megjelent Ács József kismonográfija, majd a Modern Művészetek Galériájának gondozásában a mongráfia jellegű katalógus is, amely azt érzékelteti, hogy valójában milyen „kicsi” az előbbi kismonográfia a festő életművéhez képest. Betetőzésül pedig megrendezték több mint százötven művét bemutató retrospektív kiállítását!

Le a kalappal: ennyi jelentős esemény egyetlen esztendőben!

S mindez mögött egy óriási hatású művész áll, akit újságíróként is igen jól ismernek. Teljes harmincnégy éve ír, három évtizeden át szerkesztőségben dolgozó újságíró volt. A hozzáértők szerint ez rosszabb, mint bányászni lenni. Hüvelyknyi ceruzacsonkjával és kötegni kutyanyelvvel fáradhatatlanul vándorol kiállításról kiállításra, hogy morzsánként szedje össze mindazt, amire kíváncsi, s hogy utána újra feltegye örökös kérdéseit. Fáradhatatlanul kutat az amatőrök háza táján, a Képzőművészeti Levelező Iskola hasábjain türelmesen válaszolgat minden kezdőnek, gyanakvóan hántja le a nagy és összetett kiállítások rétegeit, magyaráz, ösztönöz és — természetesen — mindig csak kérdez, akkor is, amikor válaszol.

Mindamellet megdöbbentő mennyiségben festette meg az „értelmetlen” sokféleséget, amely eredeti egységet, egészet alkotva áll, s világosan mutatja a folytonosságot. Legalább húsz olyan alkotását sorolhatnám fel, amelyeknek állandó helyük lenne a kiállításon, habár így is találunk eleget.

A kiállítás mindenesetre zavarba ejtő. Teljes egészében senki sem mérheti fel, mint ahogyan Ács tevékenységének összességét sem. Kerekken fél évszázada van jelen a kiállításokon, az úgynevezett termékeny festők közé tartozik. Aki valaha is írt, okvetlenül felteszi a kérdést: az állandó időzavarban hogyan tudott Ács eleget tenni a szerkesztők követeléseinek, hogyan tudta teljesíteni a normát, hogyan tudta „etetni” az állandóan kéziratot faló nyomdagépet? S itt felvetődik egy másik kérdés is: nem lehetett volna elintézni, hogy kevésbé hajszoltan dolgozhasson?

A szívós és megsemmisíthetetlen „hörcsög” azonban kitartott mint művész, s ugyanakkor mint a művésztelepi mozgalom kezdeményezője, élharcosa is. Tripolsky Gézával, a zentai múzeum akkori igazgatójával együtt megalakította az első művésztelepet, amelynek állandó részvevője, fáradhatatlan kezdeményezője maradt. Ügyszintén elsőként vette észre, hogy a művésztelepek „bezárkóznak”, s ezért más programra van

szükségük. Úgy is mondhatjuk, hogy Ács a vajdasági képzőművészeti megújulás és felmérhetetlen értékű mozgalmának a kezdeményezője, ugyanakkor opusa a művésztelek terméke is.

A művésztelek úttörő vállalkozása felfelé ívelt, majd hanyatlani kezdett. Ács kitartott. A tevékenységében levő hármasságot tényszerűen meg kell magyarázni, különben alap és távlat nélküli mítosszá válik.

Ács, a *festő* a művésztelepi mozgalommal saját maga felkavart vihar nélkül talán csak egy maradt volna a sok közül. Állandóan ösztönözve a művésztelek angazsáltágát, neki mint *szervezőnek* mindvégig vállalnia kellett az élenjáró szerepét. A művésztelep szükségszerűségében hívő, gondos alapítóként nem elégedhetett meg a szűk körű hatással, *írnia* kellett tehát.

Így Ács József beszámolójában, amely a jugoszláv festők első összefojetelén, Szabadkán hangzott el, a következőket olvashatjuk: „... a környezettől való elkülönülés olyan méretűvé vált, hogy nemigen találhattunk összefüggést a létrejött eredmény és a kiváltó ok között, amely a művésztelek szervezési formájából származott. Az ilyen minőségi különbség ugyanakkor a művésztelek gyakorlatában a helyes út kijelölését is sürgette. Az a vélemény kerekedett felül, hogy a művésztelepeket ki kell bővíteni. Megelégedtünk tehát azzal, hogy a minőségi különbséget beborítsuk a széles vajdasági éggel, amely általánosan egybefogva az összes képzőművészeti törekvést a négy, illetve öt művésztelep lehetőségeinek határain belül, mintegy kárpótlásul a festészeti nézetek elvesztett szilárdságáért és homogén voltáért, bekapcsolódnak majd a népművészeti élet nagy áramlásaiba, és korunk szellemében élünk majd.” (J. A.: Zapažanja o slikarskim kolonijama. *Rukovet*, 1962. 11—12. szám.)

Ács kétségtelenül a kor szellemében él, s visszavonhatatlanul kitart a meghirdetett tempóban, egyedül! A művésztelek már jó régen lelassították, a részvevők pedig nyugodtabb irányba, az összegezés békésebb vizeire eveztek.

Remélhetőleg ő is nekilát a szintézisnek!

A monográfiák és a retrospektív kiállítások emlékezésre készítetnek, ugyanakkor megkönnyítik az értékelést. Visszatekintve éppen emiatt említtem az 1962 körüli eseményeket. Akkoriban az eredetiségről, a modern művészeti törekvések részvevőjének a szerepéről vitáztak, elvetették az informelt és „a világra és a magányos emberre vonatkozó metaforát” (Lazar Trifunović). Szabadkán, a festők első összefojetelén számos felszólaló hangsúlyozta, hogy az alkotókhoz való társadalmi viszonyulás megváltozott. „A belgrádi információ az ötvenes évek végén jelentkezett a társadalmunkban észlelhető elidegenedés első jeleire való természetes és spontán reagálásként” (Lazar Trifunović).

Ács József, az egykori fiatalok 1938. évi kiállításának részvevője, a

művésztelep-alapító ekkor szintén az informelt műveli, ám kifejező faktúrájával az üzenet drámaiságát, a szorongást hangsúlyozza, és ugyanakkor tántoríthatatlan optimizmusát, az ember megsemmisíthetetleniségébe és az alkotói maradandóságába vetett hitét fejezi ki.

Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején keletkezett művei a kolorista szenvedélyesség felvillanásai, az angazsált személyiség akciói, amelyek tükrözik a meglevő állapotok miatti elégedetlenséget, ugyanakkor pedig a festő szenzibilitását kialakító környezet visszhangjait is jelentik. Ezekben az alkotásokban egyesül az idő és a tér, az emlékezet és az ismeretlent kutató tekintet, a társadalmi lény és sajátosságai által az autentikus művész, nem a modern művészet részvevője vagy követője, hanem maga az alkotó!

A *Nagy ég kék és zöld holddal* (1959) és a hatalmas ünnepélyes vajdasági tájképek (1974) határolják ezt a korszakot, amelyben a legmélyebb festői élmények jutnak kifejezésre. Ide tartozik az *Ipari táj* (1960), a határkövet jelentő *Szélmalom*, valamint a *Kör, négyzet és a kettő között* (1961), továbbá a *Tér és idő* (1962), s az alkotások egész sora, amelyek közül megemlíthetjük az 1961 februárjában megrendezett, szabadkai tárlaton bemutatott *Emlékezés R. Predićre* című, meghökkentő változatokat.

A fiatal műbíráló összeroncolt kisautója a teherautó kerekei alatt borzalmasan beleillett a modern civilizáció tortúrájába. Petar Popović (*Tribina*, 1961. II. 1.) „a monstruózus technikai vívmányok és a veszélyeztetett emberiség óriási összeütközését” látja benne, amely kiváltotta Ács József alkotói lázadását is: „A vásznanon látható összeütközés... óriási, végzetes és szinte kozmikus méretű, a technokrácia uralmát és a lélek összeroppanását jelenti be.”

Ács festői angazsáltságának e korszakában látom művészetének csúcst! Nem nyugöztek le későbbi alkotásai, a *Vajdasági ég* (1964), a *Vidék* (1983), vagy a sajátos palettáját tükröző *Növény, állat, ember, egysége* (1984) és mások, habár szeretem őket. Nincs hozzá jogom azonban, hogy visszatartsam, visszatérítsem őt korábbi alkotásaihoz. A különféle irányzatok között, másokat gyakran megelőzve jelölte ki saját útját. Ács a fiatalok példaképévé vált azáltal, hogy az alkotói kaland végett szembeszállt a megállapodott nézetekkel. Meggyőződésem, hogy az őt követő fiatalok már sikeresen, önállóan teszik ezt, ahogyan ők látják a világot.

„Ki kellene békíteni a végleteket — ahogyan ő maga mondja (*Dnevnik*, 1986. március 9-én) — úgy érzem, hogy most megfogalmazhatnék egy képletet, amely válasz lenne mindenre. Hogy lecsillapítsam saját nyugtalanságomat, hogy kibékítsem az örömet és a bánatot, az életet és a halált...”

Csakhogy én emlékszem ám 1966 decemberére is! Előző retrospektív kiállítása előtt ez a javíthatatlan „futurista” mintegy búcsúzás helyett

szólt utánam, amikor kifelé jöttem a műterméből: „... amikor pontot teszek a mondat végére, már úgy hiszem, hogy a kezdőbetű nem érvényes...” Följegyeztem ezt akkor, s azóta sem változott semmi. Egyedül Miloš Arsić tudta példásan rendezni, bemutatni, maradandóan leírni mindazt, ami Ács nyugtalanságából azelőtt és azután keletkezett. Az írásom elején említett karikatúra, szemmel láthatóan semmit sem veszített időszerűségéből!

Ács a kísérletező művész típusa Vajdaság festészetében. Regisztráló, összegező, aki ugyanakkor korunk nyugtalanságát, ellentmondásait is kifejezi, a gyors változások embere.

Íme, mégis minden ugyanúgy van, mint 1966 decemberében. Találónan írta Sava Stepanov a kismonográfiában: „Ács stílusokat, irányzatokat és reagálásokat változtatott, s mindvégig következetesen haladt a reális és az irracionális között a felderítetlen, az új és az ígéretes felé.” Mészze túlhaladta már Vajdaság és a művésztelepek kereteit, egyedül, mint a régi festőtárs baráti karikatúráján látható szívós, kitartó „hőrcső”.

KARTAG Nándor fordítása

Bela DURANCI

A NAGY EGEK FELÉ

Ács József a modern vajdasági képzőművészet legfigyelemreméltóbb alakja érdekes és jellegzetes művészegyéniség, aki komplex, kifejezetten dinamikus és szerteágazó tevékenységgel valósítja meg törekvéseit. Bármennyire paradoxálisnak is tűnik, még művészi fejlődésének fővonulata sem folyamatos, munkásságára nem jellemző a kontinuitás, leginkább a bűvópatakhhoz hasonlíthatjuk, mely sok-sok apró hajszálérre elágazva minduntalan eltűnik a szemünk elől. Ács gyakran eltért művészetének főáramától, örömmel bocsátkozott kísérletező kalandokba, amelyek eredményei gazdagították festészetét, új lehetőségeket nyitottak művészi fejlődésének.

Ács József mindig a valóság és a képzelet, a racionális és az irracionális, a spekulatív és a szubjektív szféra határmezsgyéjén alkotott, sohasem kötelezte el magát egyik véglet mellett sem, mindig új megnyilvánulási és kifejezési lehetőségek után kutatott, ezért is maradt „örök ifjú” a vajdasági festészetben. Az intimizmuson, az expresszionizmuson, a geometrizmuson, az anyag festészetén, a figuráción, az absztrakción, egyféle sajátos oparton át jutott el a posztobjektív művészethez, a konceptualizmushoz, sőt az „új kép”-hez. Kísérletező magatartásával, nomád vándorlásával a modern művészetek stílusain át, a latensen jelen levő expresszionizmussal, amely számára a festői beszéd védjegyét jelenti, az „idézetek” sajátos felhasználásával Ács József festészete a

mai képzőművészeti jelenségeket anticipálta. Ezért vagyunk most tanúi Ács József opusa reaffirmációjának. Az 1980. évet követően jó néhány olyan jelentős kiállításon és rendezvényen részt vett, amely a nyolcvanas évek művészetét prezentálta: 1983-ban szerepelt Zdenko Rus A posztmodern művészet felé című kiállításán, 1984-ben meghívták a szarajevói Collegium artisticumban megrendezett A modern jugoszláv képzőművészet című tárlatra, 1985-ben ott volt Apatinban A művészet története című tárlaton, amelyen a képi idézettel kapcsolatos kérdéseket próbálták megválaszolni, 1986-ban Pancsován állított ki azoknak a művészeknek a társaságában, akik műveikkel „megéreztek” a festészet aktualitását, majd helyet kapott Đorđe Jović válogatásában a zombori Képzőművészeti Ősz kiállításán, s mindezzel hozzájárul a kép aktualitásának bemutatásához. Tehát egy adott pillanatban a kritikának felül kell bírálnia önmagát, újra kell értékelnie Ács József munkásságát. Ilyen szemszögből kell méltatni Ács József Újvidéken, a Modern Képzőművészetek Képtárában megrendezett, retrospektív kiállítását is, ezúttal azonban anélkül, hogy a kritikai megfigyelések átértékelésére vagy revíziójára kerülhetne sor. Arra ad lehetőséget ez a tárlat, hogy immár távlatból szemlélve Ács József művészetét, annak egészét megvizsgáljuk, s hogy pontosabb észrevételeket, ítéleteket alkossunk róla.

Ács József festészetének első jelentős állomása az 1938-ban a szabadkai Népkörben megtartott Híd-kiállítás, amelyen részt vett többek között Hangya András, Boschán György, Wanyek Tivadar, B. Szabó György és Almási Gábor is. Ekkor még jelenléte fontosabb volt kiállított munkáinál. Képein a belgrádi intimizmus hatása figyelhető meg, s az a törekvése, hogy angazsált művész legyen. Érdekes, hogy a főszebádulás után az angazsált művészekkel ellentétben éppen ő lesz az, aki elkerüli a szocialista realizmus buktatóit. Az ötvenes évek elején különösen fontos tevékenységet fejt ki. Részt vesz a művésztelepek megalapításában — amelyek közül a zentai művésztelep létrehozásán való fáradozását kell kiemelnünk —, azok munkájában, s nemzedéktársaival együtt rátalál egy modern képzőművészeti kifejezésformára.

Ma már, jó néhány év távlatából nyilvánvaló, hogy a művésztelepi mozgalomnak alapvetően fontos szerepe volt a modern és autentikus képi ötletek megvalósításában. A vajdasági festőknek kipróbált receptjük volt. A szabadban való festés, a táj mint motívum előtérbe helyezése tartotta őket távol a szocialista realizmustól. A táj mint téma bizonyos semlegességet biztosított számukra; Ács József és nemzedéktársai megteremtették maguknak azt a lehetőséget, hogy autochton festészeti problémákkal foglalkozzanak. Konjovićtyal együtt — akinek erőteljes, ötvenes évekbeli hatása vitathatatlan — egy egész nemzedék a modernizmus útján indult el, még pontosabban az absztrakt festészetén. Az effajta modernség expresszionizmussal kezdődött. Ács József expresszionizmusára pedig Miodrag B. Protić észrevétele jellemző, mely szerint

az expresszionista festők találták ki az angazsált művészet fogalmát, összhangba hozva a küldetést a lényeggel. Ács József tehát a tájfestészetből indult el az univerzális kép és festői kifejezés felfedezésére.

Az ötvenes évek elejétől a hatvanas évek derekáig Ács József festészetében kimutatható a kontinuitás. Az expresszionista kép fokozatosan alapelemeire egyszerűsödött, megmaradt belőle a kép és a vonal. S amikor ez a folyamat kiteljesedett, a formák letisztultak, a festő a geometrizmus nyelvén szólalt meg (*Matematikai tér, Elektromos tér. A tér megszervezése, Tér az 1957—1959 közti időszakból*). Ez a lecsupaszított és szigorúan racionális tér azonban nem sokáig uralta festészetét. Művészi természetét és festői állásfoglalását mindig is az ellentétek vonzották. A geometrikus szerkezetet expresszionista kontextusba helyezi, így hoz létre új, képi egészet.

Az expresszív motívumok és a szabályos konstrukciók kombinációjával keletkezett 1959-ben a *Nagy egek*, Ács József opusának legjobban kidolgozott, legtökéletesebben megformált és lezárt sorozata. A *Nagy egek* egyben a festői érettség bizonyítéka is, a már említett, folyamatos fejlődés csúcsa. A *Nagy egeken* egész addigi pályájának tapasztalatait, eredményeit szublimálta, s egyúttal új, általánosabb művészi programját is meggyőzően hirdette, amelyet máig érvényesít. A sorozat azért jelentős, mert felhívja a figyelmet a rejtett expresszionizmusra, egyesíti a széles gesztusokkal történő ecsetkezelést és a vonalzóval történő rajzoláshoz hasonló eljárást, a kép plasztikus egységét pedig az adja meg, hogy megmarad a reális és az absztrakt világ közti határterületen. Tartalmi szempontból ez azt jelenti, hogy a festői általánosítás nyelvén szuggesztív hatású, angazsált jelentés formálódik meg. A fejlődés logikus láncszeme, hogy ennek a sorozatnak a képeiből jön létre az anyag festészete Ács József opusában. A színek anyagát hangsúlyozza ki, amely domborműszerű hatást vált ki, s ezzel is mondanivalót közvetít. Ács József anyagfestészete szinkronban volt a jugoszláv festészettel, akkor jött létre, amikor az informel megkezdte országos térhódítását. A művésztelepek megalakítása és a művésztlepi munka is már országos jelentőségű volt, az anyagfestészet által pedig Ács József másodszor is a jugoszláv festészet élvonalába került. Festészetének igen nagy hatása volt, s hozzájárult az informel vajdasági változatának kialakításához, amelyet még pontosabban anyagfestészetnek nevezhetünk. Ács József azonban nemcsak elsőként talált rá az anyagfestészet formanyelvére, hanem az első között volt annak túlhaladásában is. Már a hetvenes években reaffirmálja a figuratív festészetet, igaz, kezdetben meglehetősen szégyenlősen még csak a tárgy asszociációi jelennek meg munkáin, az érvized végén azonban már igazi, figuratív kompozíciókat hoz létre. Mi több, ezeken a képeken az ember életének aktuális mozzanatait örökíti meg. Bevezeti az idézetet, mint művészi módszert, amelynek lényege, hogy az éppen alkotó és az aktuális valóságot megélt művész

dialógust folytat a festészeti múlttal. Ács már a hetvenes években felveti ezt a lényegében mai képzőművészeti problémát, s természetesen nemcsak anticipálója marad a múlthoz való viszonyulás kérdésének, hanem erőteljes, expresszív képeivel, munkáinak koloritásával, saját személységének újra fölfedezett szubjektivitásával és aktuális tartalmak kifejezésére való törekvésével ma is tevékenyen részt vesz a jugoszláv festészet arculatának formálásában.

A fentiekben Ács József festészetének központi kérdéseit vettük számba. A fővonulat mellett azonban számos kisebb egységet is megfigyelhetünk munkásságában, amelyek során gyakran egymásnak ellentmondó kompozicionális és tartalmi megoldásokat alkalmazott. A Modern Művészetek Galériájában megrendezett kiállítás létrehozója, Miloš Arsić custos analitikus módszerrel közelítette meg Ács József opusát, leltárba vette minden jelenségét. Katalógusának szövegében tizenegy alcímet találunk, tizenegy fázisát különbözteti meg Ács József festészetének. Annak ellenére, hogy Miloš Arsić aprólékos analízise hozzájárult a festő munkásságának alaposabb megismeréséhez, nem vitás, hogy elemzése gyakran zsákutcába került. Ács „fázisainak” némelyikéhez ugyanis csak néhány képet sorolhatunk. A Visszatérés a tájhoz — az urbánus környezet poétikája 1960—1961 című fejezetben például alig egy tucat képet vizsgál. Ezenkívül Arsić a kiállítás összeállításakor kihagyott néhány olyan képet, amelyek központi fontosságúak Ács munkásságában. Mindenekelőtt az 1954-ben készült *A Duna-parton* címűre gondolok, amely azért jelentős, mert a konjovići expresszionizmustól való elszakadás első ékes bizonyítéka, s festészeti megoldás tekintetében sem érdektelen, valamint a Mondrian és a kukorica című, 1978-ban festett képre, amelyet egyenesen Ács-remekműnek tartok, festészetében pedig határkőnek, amely a lehető legpregnansabban jellemzi alkotói magatartását, és poétikájának legjelentősebb elemeit ötvözi. Miloš Arsić munkája elsősorban azért érdemel figyelmet, mert feltárta az életmű legapróbb részletét is, katalógusát pedig kiváló apparátussal látta el, bibliográfiai jegyzeteinek pontossága követendő példa lehet.

Ács József újvidéki, retrospektív kiállítása teljes mértékben prezentálja a festő opusát, s arra ad lehetőséget, hogy ne csak a vajdasági képzőművészeti életben betöltött szerepét lássuk tisztán, hanem a jugoszláviai képzőművészet alakulására tett jelentős hatását is mérlegeljük, még jobban tudatosítsuk.

Sava STEPANOV

ÁCS JÓZSEF ÉS A ZENTAI MŰVÉSZELEP

Ács Józsefet negyvenöt éve ismerem. Mikor megismerkedtünk, ő a zentai gimnázium tanára, én meg a tanulója voltam. Örültem ennek a barátságnak, hiszen két haladó gimnáziumi tanárunk volt, s ő volt az egyik. Mi, nagyobb diákok éppen velük szimpatizáltunk. A kapcsolat természetesen akkor is megmaradt, amikor véget ért a háború, és Ács József ismét a zentai gimnáziumban tanított, jómagam pedig a múzeum élén álltam. Volt alkalmunk a barátkozásra és az együttműködésre. Ács József akkor már igazi zentai lett. Innen nőszült, és itt kezdett házat építeni. Felesége szomszédlány volt, a fiatalon elhunyt szobrásztehetség, Tóth József húga.

Miért mondom el mindezt? Mert mély meggyőződéselem, hogy az ember életútját az apróságok is befolyásolják. Már amennyire a felsorolt események apróságok. Tény az, hogy Ács már 1953-ban Újvidékre költözött, de nagyon gyakran meglátogatta felesége édesanyját a Tiszaparton. Legtöbbször mi is ott találkoztunk. Ki kell végre mondanom azt, amiről Áccsal sohasem beszélünk, amiért magam vállalom a felelősséget: úgy érzem, Ács szívesen járt Zentára, illetve haza. Nem szeretném őt elragadni Topolyától, a szülővárosától. Azt hiszem, ilyen versengésre nem is kerülhet sor. Viszont minden ember igyekszik úgy tartozni valahová, hogy oda hazajárjon. Nem kisajátítani akarom, de csak úgy lehet írni Ács és a Művésztelep kapcsolatáról, ha előbb Ács és Zenta kapcsolatát is felvillantjuk. Zentaiságát bizonyítja, hogy az első művésztelepi monográfia bevezető szövegében ezt írta: „Van itt bohémszépség, elegancia és szegénység, képzetaktivitás, tunyaság, a gazdag emberek életének meghányása-vetése iránti hajlamosság, itt van a halászok nehéz élete, akik a halászmitológia hordozói, aztán itt a lefokozásuk — a horgászok, a halászat amatőrjei, akik a sportolás kifogásával unalmukat űzik a legalizált hallgatással, és ott van végül azoknak a tekintete, akik »nem tudván miért«, mindennap kijárnak a folyópartra, és a Tisza medre felé, a semmibe néznek . . .”

Ács József 1951-ben Bácsopolyán javasolta, alakítsanak művésztelepet. Ám közben Zentára költözött, és 1952-ben itt győzött meg néhány embert arról, mennyire fontos a művésztelep. Engemet annyira, hogy vállaltam is megszervezését. Majd 1953 tavaszán Dévics Imre jött el hozzánk tapasztalatot gyűjteni, és még azon a nyáron Topolyán is megjelentek a festők a művésztelepen. Az első monográfiában ezt írja az indulásról: „Mi, festők arra törekedtünk, hogy a lehető legtöbb ihletet szerezzük, és segítsük a vajdasági hagyomány felélesztését. Türelmetlenek voltunk. Gyorsan akartunk »valami nagyot« teremteni. Meg akartuk mutatni, hogy kell képzőművészeti politikát vezetni. Közpon-ti alaknak Konjovićot tekintettük.” Konjović határozott egyéniség és kiforrott művész volt, rá mindenki föltekintett. Persze, voltak másféle

elképzelések is a szervezést illetően. Boschán György szerint a hasonló felfogású művészekből kisebb csoportokat kellene alakítani. Az utóbbi elgondolás nem valósult meg. De tulajdonképpen egy vezéregyéniség jelenléte sem volt jellemző. A zentai tapasztalat mégis azt bizonyította, hogy jó, ha a művésztelepen van olyan művész, akinek határozott elgondolásai, tervei vannak, aki lendületet képes belevinni a munkába. A Zentai Művésztelepnek voltak hullámvölgyei, de nem tartottak sokáig. Mégpedig azért, mert volt egy művész, aki magáénak érezte ezt a művésztelepet, aki ötletekkel szolgált csaknem harmincöt esztendőig.

A képzőművészet iránti érdeklődés fölkeltése itt fontos feladat volt, s bizony három és fél évtizedet kellett munkálkodni azon, hogy elérjük a művészi alkotások és az amatőr munkák iránti érdeklődés mai szintjét.

Ács a Művésztelepnek részvevője, szervezője és ihletője volt. Sohasem volt elégedett önmagával vagy másokkal. A szervezésben is jártos ember kevésnek tartotta a művészet és a közönség találkozását. Az ötletekben gazdag művész sosem volt elégedett a működési formákkal. Azt is kérdezhetnénk, hogy az állandó elégedetlenség közepette hogyan maradt fenn egyáltalán a Művésztelep. Ács elégedetlensége azonban senkinek sem szegte kedvét, inkább buzdította.

Ács tudott optimista is lenni. A jövőt illetően elég gyakran, a múlt-ra vonatkozóan meg szinte mindig. Mindig a jelenhez viszonyított. Múltértékelése gyakran ellentmondásos volt. Ezt tapasztalhatom, amikor

a közösen megírt, második művésztelepi monográfiában újra föllapozom az ő értékelését. Szövegéből tetszés szerint válogathatnék olyan részleteket, amelyek csökkentenék a művésztelepi munka eredményeit, de olyanokat is, amelyek szerint igenis jelentős események színhelye volt a Zentai Művésztelep. Az ellentmondások nyilvánvalóan Ács szerénységéből erednek. Harmincöt évet dolgozott Zentára, a Művésztelepen semmi sem történt az ő részvétele nélkül. Ha elismeri értékeit, saját munkáját is dicséri. Az igazi „ácsos” hozzáállás szerintem ez: „A közönség nem értette, de a művészek olyan magabiztosan és kizárólagosan léptek fel, hogy a közönség látszólag elfogadta, anélkül, hogy sok köze lett volna hozzá, s anélkül, hogy ezzel foglalkozott volna.” Amikor elkerülhetetlen az objektivitás, Ács József is tud tisztán látni és mérni. Igaz, szerinte: „Nem volt véleménykutatás, ez ma is hiányzik, így a megállapításaink is inkább a sejtésen alapulnak...” De már néhány sorral lejjebb a következőt írja: „Legnagyobb mégis a művelődési értéke, ugyanis a közönség tájékozódott a Művésztelep kiállításai révén a művészet fejlődéséről és a modern művészetről általában. Végeredményben az európai művészet hozzánk eljutott hullámai kissé késve éltették ezeket a törekvéseket, mindenesetre tehetséges művészek alkotásai révén, akik úttörők voltak akkor a vajdasági művészetben.”

Ács Józsefnek van egy különleges tulajdonsága, amit kevesen ismernek, s nem tartják fő jellemvonásának. Az elkötelezett művészet esztendeiben a Zentai Művésztelepen gyakran tapasztaltuk túlfűtött lelkesedését. Egyfajta látnokság ez, kevés objektivitással. Nemrégiben arról akart meggyőzni bennünket, hogy a Mezőgazdasági Kombinátoknak kell meghatározni a Művésztelep idejének tartalmát. Szerintem a Kombinátot ez egyáltalán nem érdekelte. De Ács nem engedett, s ek-

kora lelkesedés láttán nem tudtam ellentmondani sem én, sem mások. A tartalom végül kialakult, és végeredményben Ácsot igazolta.

Ács és a Zentai Művésztelep kapcsolatának megírására topolyai és újvidéki nagy tárlata szolgáltatott alkalmat, valamint a Forum gondozásában megjelent kismonográfiája, amelyről ugyancsak ejteni kell néhány szót.

„Bennem a régi, a fiatal Ács József élt tovább, a szegényparasztházból kilépő, s képzeletemben tovább festette a hazai tájat és embereket, Zentán a maga sajátos ambiensével, már a Tiszával is; meg Topolyát és népét aratósztrájkok emlékeivel, kubikosok vonulásával hol Pestre, hol Belgrádba...” — írja előszavában Herceg János, aki az író magatartásával és eszközeivel közelít Ácshoz. Persze, Hercegről azt is tudjuk, hogy a képzőművészet iránti érdeklődése több évtizedes. A Zentai Művésztelep épp hogy megalakult, Herceg János máris ott járt, és írt a látottakról. Emlégeti is a monográfiában a telepet és a festőket összetartó, kollektív életérzést. Kiemeli Konjović szuggesztív befolyását, Ácsot pedig közvetlenül utána említi. Herceg János szerint később elkedvet-

lenedtek az alapító művészek, és mindenki a maga útját járta. Az utóbbi így igaz, az előbbit azonban meg lehet kérdőjelezni. A sajátos út keresése ugyanis természetes törekvés, és nem az elkedvetlenedés következménye. A művésztelepeken mindenütt jelentkezett az útkeresés. Azzal viszont egyetértünk, hogy Ácsból „tanárt csináltak”, és annak is szemtanúi voltunk, hogy rajta kívül „a képzőművészeti kritika napi munkájának se volt avatott más művésze”. Herceg jól látja, hogy Ács három hivatással viaskodik: az alkotással, a pedagógiával és a képzőművészeti kritikával. Viszont az is kétségtelen, hogy nem kényszeríthettek rá semmit. Festőnek készült, az ötvenes években a rövid tanárkodását már tapasztalt pedagógusként gyakorolta. Az írás jelentette számára az új lehetőséget. Éppen Herceg közölte vele 1974-ben, hogy: „... nagyon tetszik, amiket az utóbbi időben írsz”.

Sziveri is világosan látja Ács emberi és művészi magatartását. „Ács az emberi minőségek után kutat, és alkalmasint tájunk jellegzetes problémáival foglalkozik...” — írja, határozottan kimondja azt is, hogy Ácsot racionális alkatnak tartja, festészetét meg racionális festészetnek tekinti. Csak az utóbbi évekre vonatkoztatja a szubjektivitással és a személyes érzelmekkel való gazdagodást. Ács racionalizmusa tagadhatatlan, szerintem azonban a szubjektív vonások mindig jelen voltak festészetében, igaz, erősen háttérbe szorítva.

Sziveri a művészi fejlődés szakaszait is bemutatja. Az 1953. esztendő az önállósodás kezdete, 1959 pedig az egyszerűsödés, a lényegre törés mérföldköve. Sziveri tolla nyomán tisztán kirajzolódik a művész útja az expresszionizmustól az absztrakcióig.

Ács József alkotómunkásságáról és más képzőművészeti tevékenységéről Sava Stepanov művészettörténész adott legteljesebb képet. Szólt a festőről, a pedagógusról, a képzőművészeti kritikusról és a művésztelepi mozgalom kezdeményezőjéről. Stepanov tud alkotásokat elemezni, meg-

találja a művész emberi kvalitásait is. Felkeresi a művészt a műtermében is, és megállapítja, hogy a nyomdagépek felhallatszó dübörgése, a különleges munkaléggör is belejátszik alkotásaiba.

A jó szemű művészettörténész tisztán látja Ács művészetének három fázisát, az expresszionizmustól az informelig tartó utat. A jelentős változás a *Nagy egek* sorozattal kezdődik, amikor szakít a vajdasági tájképfestés hagyományaival. 1959-től a művész érdeklődése határozottan az absztrakció felé fordul. Megszabadul a tárgyhoz és a motívumhoz való kötöttségtől. Az informel jegyei a hatvanas évek elején jelentkeznek. De már 1965-ben megjelennek az „autós képek”. Az autó a tudományt és mozgást jelképezi, de egyúttal a mával való összeütközésüket is szimbolizálja. Ezt a kifejezési módot asszociatív absztrakciónak nevezi Stepanov.

A következő jelentős állomás az 1969. esztendő, az Ek kísérleti csoport megalakulása. Céljuk az életbe való beépülés. Gazdasági és társadalmi problémákkal foglalkozik, ami szokatlan a képzőművészetben. Stepanov szerint a csoport csak két évig dolgozott, én viszont határozottan állítom, hogy a máig tartó elkötelezett művészet a '69-es törekvés egyenes folytatása. Ács egyik elkötelezettségi formáját szintén csak Stepanov magyarázza meg. Ezek a földrajzi-politikai kommentárok, a művész reakciói a világpolitikai eseményekre. Magyarázat nélkül ezek a képek nehezen illeszkednek be egy retrospektív kiállítás anyagába, amilyen a nemrégii topolyai tárlat volt.

TRIPOLSKY Géza